

Първо мѣсто между Евтимиевитѣ ученици държи *Григорий Цамблакъ*, родомъ търновчанинъ⁴³. Той живѣлъ на Атонъ, следъ това билъ игуменъ на сръбския Дечански манастиръ, по-късно въ манастира на Св. Пандократоръ (Нямца) въ Молдова, отъ гдето дошълъ въ Русия по покана на Киприана. Литовскиятъ великъ князь Витолдъ скъсаль църковната връзка между Москва и Киевъ и заповѣдалъ въ 1415 г. на рускитѣ епископи да посветятъ Цамблака съ собствената си властъ за киевски митрополитъ, а това навлѣкло върху Цамблака анатемата на цариградския патриархъ. За своето разположение къмъ западната църква той билъ отлъченъ сжщо и въ Москва. Въ 1418 г. той билъ изпратенъ отъ Витолда да преговаря за уния въ Констанць; впрочемъ, той закѣснѣлъ и умрѣлъ въ 1419 г. Отъ многобройнитѣ му трудове заслужаватъ да бждатъ споменати 24-тѣ духовни речи, похвалнитѣ му слова за Евтимия (стр. 266) и Киприана и житията му на Св. Ромилъ и на краля Стефанъ Урошъ III⁴⁴.

Константинъ Философъ Костенски или Костенечки, българинъ отъ Костенецъ (при изворитѣ на Марица), или (споредъ мнението на Ягича) отъ Кюстендилъ, намѣрилъ следъ падането на царството прибѣжище при двора на учения сръбски князь Стефанъ Лазаревичъ. Дейността му, собствено, се отнася къмъ историята на сръбската литература. Насока, обаче, въ нея той получилъ отъ Евтимиевото учение; учителътъ на Константинъ Андроникъ билъ непосреденъ ученикъ на последния търновски патриархъ. По искането на деспота Стефана Константинъ съставилъ своя *граматика*, въ която се срѣщатъ понѣкога много ограничени и детски възгледи, пълна теория за ония линии, точки и чертички — теория, чрезъ която простиятъ правописъ билъ тѣй извратенъ къмъ края на срѣднитѣ вѣкове. Произходътъ на словѣнския църковенъ и писменъ езикъ за Константина е вече тъменъ; той смѣта, че Кирилъ Философъ и другаритѣ му превеждали главно на руски езикъ, при което, обаче, заимствували думи отъ български, сръбски, хърватски, босненски и чешки езици⁴⁵. Много по-добъръ неговъ трудъ е съставената отъ него въ 1431 г. биография на Стефанъ Лазаревича (1389—1427) — най-доброто историческо съчинение на старосръбската книжнина, пълно съ подробности; авторътъ, вѣроятно, е ималъ предъ себе си по-добри гръцки образци⁴⁶.

Макаръ и да не може да се отречатъ на Евтимий и на неговитѣ ученици усърдни залѣгания да обогатятъ книжнината, обаче, въпрѣки това трѣбва да се признае тѣхното вътрешно достоинство за нищожно. Отъ яснотата, енергията и естествената простота на Йоана Екзарха и на монаха Храбра тукъ нѣма ни поменъ; тукъ процвѣтѣва византийската риторика. Самиятъ езикъ (особено въ синтактично отношение) е разваленъ отъ гръцкото влияние, неестественъ и мжченъ за разбиране. Най-добре отъ всички е писалъ още самъ Евтимий. Набора на думи и надутостъта на Цамблака никой въ българската литература не е надминалъ. Въ Константиновата граматика се срѣщатъ много куриози; сжщо и въ историческитѣ му трудове езикътъ понѣкога е тъменъ и изкуственъ. Тази книжнина никога не е проникнала въ народа: чуждъ му е билъ учениятъ ѝ църковенъ езикъ съ неговитѣ архаизми и гърцизми.

Заедно съ църквата и съ държавата угаснала сжщо и литературата. Презъ следнитѣ три вѣка старитѣ ръкописи станали плячка на чужденци-вандали и на домашнитѣ червеи и молци, а нови малко се прибавяли.